

Jan Eichler, Terorismus a války na počátku 21. století. Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2007, stran 352.

Nestává se často, aby se na knižním trhu objevila rozsáhlá monografie o problematice bezpečnosti a vojenství; v civilním nakladatelství je to pak spíše výjimečně. Navíc publikace Jana Eichlera je o tématu tak klíčově významném a je natolik erudovaná, že zasluhuje vážnou a rozsáhlejší pozornost.

Monografie *Terorismus a války na počátku 21. století* se skládá ze šesti kapitol. Na první obecnějšího charakteru Dědictví studené války a nástup globalizace navazují dvě analytické o válkách ještě z konce minulého století, Války v „historickém světě“ a Války za účasti USA a jejich spojenců – 90. léta dvacátého století, jichž jsme se již našimi ozbrojenými silami zúčastnili. Dále monografie pokračuje teoretičtější kapitolou Globální terorismus – nejvážnější bezpečnostní hrozba současnosti, poté je tu nejaktuálnější kapitola Války vedené USA a jejich spojenci po nástupu globálního terorismu a publikace vyústí v zobecňující kapitolu Shodné a rozdílné rysy válek na počátku 21. století.

Na první pohled je patrné, že název *Terorismus a války na počátku 21. století* ne zcela odpovídá obsahu, v němž je dost podstatná část textu věnována ještě bezpečnostním problémům předcházejícího století. (Nejspíš by se proto hodil název *Terorismus a války na přelomu tisíciletí*.)

Pokud jde o strukturu práce, možná vhodnější by bylo teoretičtější kapitolu Globální terorismus – nejvážnější bezpečnostní hrozba současnosti rozdělit na dvě části: na tu zabývající se terminologií dát do úvodu a zobecňující do závěrečné kapitoly. Diskutabilní je také pojem **globální terorismus**, který možná tomuto jevu přisuzuje až osudový význam, jakkoli se týká podstatné části světa. Je také otázkou, zda spíš než vědeckým termínem není dílem médií, kterého se vděčně chopili i někteří politici.

Eichlerovu práci je pro její poměrnou komplexnost možno hodnotit z hlediska bezpečnosti a vojenství, ale také zahraničních vztahů a z pohledu sociologického a politologického. Z teoretického hlediska se publikace opírá zejména o práce Samuela Huntingtona a Ulricha Becka. Vzhledem k profilu Vojenských rozhledů se budeme spíše věnovat hledisku prvnímu, tj. bezpečnosti a vojenství.

Rozpad bipolarity vytvořil nové bezpečnostní prostředí, v němž zmizel strach z globálního střetnutí, snížil se počet lokálních válek, vojáků a zbraní, mrtvých a raněných i utečenců a uprchlíků, což znamenalo i snížení vojenských výdajů a vedlo k demilitarizaci mezinárodních vztahů a zvýšení počtu států s demokratickým zřízením. Zároveň se zasažené země musely vypořádat s důsledky ozbrojených konfliktů.

Autor z toho vyvozuje tezi: „Díky tomu se rozšířila základna pro naplňování teorie demokratického míru, podle které demokratické státy mezi sebou neválčí, protože za nejvyšší a nejcennější hodnotu považují lidský život. Pro dosahování svých cílů volí nekonfrontační, nevojenské prostředky.“

Ve srovnání s touto tezí se logicky nabízí hypotéza jiná, konfliktnější, tj. zda demokratické státy nevyvolávají bez zjevných hodnotově akceptovatelných příčin konflikty se státy s odlišným politickým zřízením, a pokud ano, je-li možno je z hlediska mezinárodních vztahů a mezinárodního práva nadále za demokratické považovat. A dále zda opravdu se v eurozóně skutečně rozsáhle zakořeňuje war-averse sentiment, tj. odmítavý vztah k válce. Nejednoznačné je i hodnocení kladné role zahraničních misí i nejrůznějších organizací včetně nevládních. Ne na posledním místě je nutné připomenout, že dochází ke střetu zájmů i demokratických zemí.

Dědictví studené války a nástup globalizace

Podle autora vedl pád bipolarity ke spolupráci mezi bývalými rivaly. Začátkem byla Gorbačovova kritická sebereflexe sovětské zahraniční politiky, zvláště její militarizace a konkrétně vojenské invaze do Afghánistánu. Prvním úspěchem se poté stala smlouva o zrušení zbraní středního dosahu z roku 1987. Autor se jednostranně orientuje na kritické reflexe západní, resp. americké bezpečnostní politiky z pera západních autorů, aniž by se stejně tak adekvátně věnoval bezpečnostní politice a odpovídající literatuře sovětské a následně ruské. Nejsmutnějším výsledkem diskuze o tom, kdo ve studené válce zvítězil, není teze o uzbrojení SSSR či pád režimu pro vnitřní slabost, ale hořkost bývalých sovětských občanů, že se jim údajnými vítězi předhazuje porážka, kdežto oni mají ve značné míře pocit, že se od totalitního režimu osvobodili převážně sami.

Diskuzní je autorovo tvrzení, že „nejvýznamnější tendencí po skončení studené války je globalizace...“ Autor ji chápe zúženě jako „dynamický proces, který odstraňuje bariéry a stírá hranice, propojuje jednotlivé státy i kontinenty a vytváří zcela nový rámec nejen v oblasti politických a ekonomických, ale také mezinárodních bezpečnostních vztahů.“ Tento proces postupoval bez ohledu na bipolaritu, její pád jen rozšířil a prohloubil její prostor. Podnětná však je identifikace nárůstu vlivu nestátních aktérů jak ekonomických, tak nevládních, ale také mezinárodně propojeného terorismu a organizovaného zločinu. Tato fakta stále výrazněji vyžadují globální řízení jako politické i věcné koordinace aktivit aktérů, kteří mají vliv na stupeň suverenity jednotlivých národních států.

Úroveň a kvalita globálního řízení je ale teprve na začátku. Hledáme-li příčiny tohoto stavu, najdeme je v úvodu publikace Strategické vládnutí a Česká republika: „Lidstvo nedokáže řídit samo sebe. Rozpoutalo takovou dynamiku nekontrolovaných civilizačních změn, že se s nimi zavedené způsoby vládnutí nedokážou vyrovnat. Jedním z nejnebezpečnějších rysů vývoje je neznalost nebo ignorování dlouhodobých důsledků dnešních rozhodnutí. Pro jejich překonání je určující schopnost lidstva adekvátně reagovat na proměny způsobované jeho aktivitami a přizpůsobovat tomu cíle, nástroje poznávání, způsoby řízení a správy. Vstupujeme přitom do proudu událostí, které nemáme a nikdy nebudeme mít plně pod kontrolou, a kterým nebudeme ani schopni plně porozumět. Není zaručeno, že nedojde ke katastrofě. Rozhodujícím jazyčkem na vahách mohou být dostatečné či naopak nedostačující kapacity strategického vládnutí. Mezinárodní zkušenosti navíc ukazují, že země s vyvinutou kapacitou strategického vládnutí nejen vítězí v globální soutěži o nosné koncepty rozvoje a zdroje, ale jsou i lépe vybaveny efektivně přispět k řešení úkolů, které přesahují možnosti jednotlivých států.“

Ze základních teoretických přístupů k současné etapě globalizace (neorealisté, liberální institucionalisté, konstruktivisté a neomarxisté) stojí za pozornost autorem prezentovaný

poznatek neorealistů, že „... i po skončení bipolární konfrontace se mohou znovu generovat bezpečnostní dilemata...“, což dokonce může vést i k bipolaritě nové, jak např. naznačil v jednom svém textu v MF DNES generál Jiří Šedivý.

Jan Eichler prezentuje i názory tří podle něho nejznámějších a nejčastěji citovaných teoretiků – Françoise Fukuyamy, Samuela Huntingtona a Stanleye Hoffmanna. Všichni se shodují, že „po pádu železné opony se prosadil jeden ekonomický i politický model – tržní hospodářství a politický liberalismus“. Je tu ale autorem přehlédnut model řízení ekonomiky s využitím tržních principů při existenci autoritativních metod řízení a vedení, jaký vykrystalizoval v Číně (jinak řečeno „pekingský konsenzus“) a do jisté míry v Rusku.

V subkapitole Dopad globalizace na mezinárodní bezpečnostní vztahy autor konstatuje, že „evropské státy ... se už navzájem nepovažují za hrozbu“. Po ruských reakcích na dislokaci části americké protiraketové obrany ve střední Evropě, jakkoli později modifikovaných, a osamostatnění Kosova to už nyní není tak jednoznačné, takže dost těžko se „plně potvrzuje platnost Fukuyamovy koncepce bezkonfliktního vývoje posthistorického světa“. Stejně tak po zrušení dohod o ABM a dalších dojednání Spojenými státy a Ruskem nelze hovořit o prudkém poklesu naléhavosti „hrozeb vojenského charakteru“.

I když se zvyšuje význam tzv. soft power, neznamená to, že se snížil tlak na zvyšování hard power, spíše je tomu naopak (viz např. údaje SIPRI), dosáhli jsme tu úrovně srovnatelné s koncem studené války. Na to v subkapitole Vznik nového bezpečnostního prostředí, v níž se pojednává o ozbrojovacích smlouvách podepsaných na počátku 90. let, autor explicitně nereaguje. Je zřejmé, že bezpečnostní hrozby nelze odstraňovat dosavadními strategiemi s převahou strategie preemptivní, která dává přednost preventivnímu vojenskému zásahu, a je proto nutné se orientovat na primární sociální, ekonomické, politické, ideologické, etnické, environmentální a další příčiny. Přes 1,2 bilionu amerických dolarů vydávaných na ozbrojené síly by proto mělo být postupně přesouváno především k řešení těchto primárních příčin.

Pokud jde o subkapitolu Geostrategická revoluce, tak se zdá, že v ní převažuje spíše než *úsilí o udržení stávajících a případně získání nových trhů* daleko nebezpečnější *úsilí o získání energetických zdrojů a surovin*, bez nichž je usilování o trhy nemyslitelné. Autor má sice pravdu, když porovnává např. Japonsko a Rusko, že jsou zcela rozdílně bohaté na suroviny, ale stále důležitější nyní je tyto suroviny získat a teprve poté je efektivně zhodnotit. Rozdělení států do tří skupin podle dokumentu Strategic Assessment 1997, vypracovaného americkým Ústavem pro národní strategická studie, je sice relevantní, ale pro zvolenou preemptivní strategii uvedené státy třetí kategorie, tedy tzv. státy problémové, stále patrněji hospodářsky vyspělé státy a posléze i transformující se státy vojensky i ekonomicky zjevně vysávají, a tím ji oslabují, aniž jim vyspělejší svět nějak účinněji pomáhá, naopak je hlouběji dostává do krize.

V subkapitole Vojenská síla v době globalizace má autor sice pravdu, že „ve vojenství nejde jenom o počty jaderných hlavic nebo divizí, dělostřeleckých prostředků, letounů a letadlových lodí“ a že „stále více narůstá význam zbraňových systémů a míry jejich sofistikovanosti“, ale to stačí jenom na primární vojenské vítězství, ne však na dosažení plánovaných cílů. Proto ve většině válek a ozbrojených konfliktů např. Američané vojensky sice zvítězili, ale málokdy dosáhli demokratizace a hospodářské prosperity poražených zemí. Mylné je autorovo tvrzení, že v souvislosti s revolucí ve vojenství zároveň „dále klesá význam velkých jednotek pozemního vojska“ a „vyhrává ten, kdo má lepší a modernější zbraně“.

Neúspěchy v Afghánistánu a v Iráku, a následně tomu nejspíš bude i v Kosovu, jsou především zapříčiněny nedostatkem pozemních sil USA a členských zemí Severoatlantické aliance. Bez nich se pokračující asymetrická střetnutí nedají vyhrát. Američané proto narážejí nejen na finanční limity vojenských operací, ale i na nedostatek zájemců pro doplňování ozbrojených sil. Obdobná situace převažuje i v ostatních členských státech NATO.

Války v „historickém světě“

Pod poněkud nejasným názvem autor analyzuje války na africkém, asijském a latinskoamerickém kontinentu se samostatnou pozorností izraelsko-palestinskému konfliktu. Hledá v nich rozdílné a společné rysy ozbrojených konfliktů po druhé světové válce. Po roce 1990 do současnosti jich autor uvádí 120 se čtyřmi milióny mrtvých a se čtyřiceti milióny vyhnaných ze svých domovů. U nás tyto konflikty nejsou dostatečně známe.

Na africkém kontinentu šlo zejména o války v Alžírsku, Súdánu, Etiopii a Eritreji, Somálsku, Rwandě a Burundi. Byly nejkrutější a s největšími ztrátami. Jejich příčinami podle autora bylo v **Alžírsku** etnické napětí jako pozůstatek kolonialismu, soupeření o nerostné bohatství, osobní pýcha a rozdílné představy o politickém uspořádání. Taktikou boje se staly teroristické ozbrojené výpady a přepadání, charakteristickým rysem krutost – vraždění civilistů s převážným zaměřením na inteligenci, loupení a vydírání venkovského obyvatelstva, což vedlo k vytvoření jejich ozbrojených milicí. Nelze tu nezpomenout známé OAS v době francouzského prezidenta Charlese de Gaulla.

V největší africké zemi **Súdánu** se vleče občanská válka s přestávkami již přes půl století. Bojuje tu armáda s povstalci, kteří navíc bojují mezi sebou. Důsledkem zvláště po etnických čistkách je půl miliónu mrtvých a čtyři milióny vyhnaných, v poslední době zvláště v západosúdánské provincii Darfúru.

Etiopsko-eritrejská válka byla jednou z mála mezistátních válek postkonfrontačního období. Příčinou byl střet dvou bývalých spojenců o rozdílné pojetí ekonomické politiky spojený s etnickým přesídlováním tří až čtyř set tisíc lidí, ne s genocidními čistkami, tedy podle autora, africkou podobou balkanizace s cílem vytvořit etnicky čisté území. Střetnutí armád si však vyžádalo 50 až 100 tisíc obětí. Byly do něho vtaženy i Súdán a Somálsko. Naštěstí trvala jen dva roky. Ke stabilizaci přispěla i Organizace africké jednoty.

V **Somálsku** byla hlavní příčinou ozbrojeného konfliktu nesnášenlivost mezi pěti velkými, dále hlouběji strukturovanými klanovými federacemi, proto se hovoří o klanové balkanizaci, což bylo umocněno velkým množstvím nekontrolovatelných ozbrojených band. V průběhu pokusu o socializaci země v šedesátých letech minulého století sem proudily zbraně z Východu i ze Západu. Výsledkem bylo několik set tisíc mrtvých. Zásah USA v **operaci Obnovená naděje** (Restore Hope) byl neúspěšný, Američané tu v asymetrické válce utrpěli překvapivě vysoké ztráty. Např. nebyli připraveni na to, že jejich vrtulníky mohou být sestřeleny protitankovými střelami. Část somálského území se stává přitažlivá pro globální terorismus, protože Súdán je v podstatě rozpadlým státem. Ještě větší, miliónové oběti a miliónové počty vyhnanců, byly i v genocidních střetnutích v **Burundi, Rwandě, Kongu**, které přerostly z občanských válek v mezinárodní. Vysoké ztráty byly i přesto, že se bojovalo jen ručními zbraněmi nebo dokonce tzv. zbraněmi studenými – noži, mačetami apod., ale bez jakýchkoli pravidel a zábran. Doprovázelo je zmrzačování a znásilňování i pandemie, zvláště

AIDS. Drtivou většinu obětí tvoří civilisté, mnohdy přes 90 %. Signifikantní bylo zneužívání dětských vojáků, kteří např. v **Sierra Leone** tvořili až 70 % ozbrojenců.

Autor se pokouší o zhodnocení zahraniční pomoci, ale s vysokou pravděpodobností je potřeba delší časový odstup, a to zvláště pokud jde o její efektivnost. Složitým problémem je, kdo ve skutečnosti stojí za úsilím o uchvácení afrického přírodního bohatství. Zájem o ně bude, spolu s nakupenými křivdami, příčinou ozbrojených konfliktů i v budoucnosti. Autor si tu např. nevíšimá stále sílící čínské infiltrace včetně pobytu několika tisíc čínských vojáků, kteří hlídají na jižní hranici ropovod.

V Asii se těžiště válek přesunulo z Indočíny do Indonésie, vzbouřenci již netíhnou ke komunismu (s výjimkou Nepálu), ale k islámu. Problémy trvají v **Afghánistánu, Srí Lance, Kašmíru a Nepálu**, šíří se ve formě islámského extrémismu zvláště z arabských zemí. Formou bojů jsou ozbrojené výpady a terorismus. I zde zneužívají pro službu v armádě děti. Finanční zdroje k vedení bojů plynou od emigrantů, často vydíráním, z prodeje drog a obchodu s lidmi. Důsledkem jsou desetitisíce mrtvých a statisíce vyhnaných.

Nejsou tu ale podle autora (str. 69) dva jaderné státy (Čína a KLR), ale přinejmenším další dva (Indie a Pákistán – autor se o nich zmiňuje nepřímě až následně). Politologickým problémem je označovat Čínu za diktátorskou zemi. Za pozornost tu jako pozitivní příklad stojí zvláště jisté úspěchy mezinárodní pomoci skandinávských, tedy nekoloniálních zemí ve Srí Lance a nutnost řešit situaci v Nepálu především diplomaticky, což je výzvou pro mezinárodní společenství. Pokud jde o hospodářskou pomoc mezinárodního společenství, jde zatím spíše o zbožné přání.

Latinská Amerika má ve srovnání s vojenskými diktaturami v minulosti přednost v tom, že až na výjimky jsou vládnoucí elity voleny, jakkoli často v nejrůzněji zmanipulovaných volbách. Paradoxně s tím podpora veřejnosti demokratické formě vládnutí klesá, mnozí lidé jsou z ní rozčarováni, a to pro neschopnost vlád řešit sociální nerovnosti a bojovat proti organizovanému zločinu. V mnoha zemích toho využili populisté. Nejvážnější problémy jsou na **Haiti, v Bolívii, Venezuele**, a zvláště v **Kolumbii** (válka s organizovaným zločinem spojeným s pašováním drog si tu vyžádala čtyřicet tisíc obětí, jsou tu také v ozbrojených silách zařazeny děti a ženy; formy boje jsou zjevně teroristické). Ani zde však autor neanalyzuje vliv Číny a Íránu a stále silněji Ruska, protože Západ nemá sílu se pro vedené konflikty tomuto kontinentu věnovat.

Izraelsko-palestinský konflikt je v blízkovýchodní oblasti nejvleklejší, trvá přes šedesát let. Patří mezi konflikty, které někteří bezpečnostní analytici považují v reálném čase za neřešitelný. A to přesto, že tu ve srovnání s jinými konflikty nedochází k tak vážným ztrátám na životech. Vzhledem k malé hloubce území je i těžko je bránit, nemůže vytvářet druhý sled. Proto musí volit preemptivní strategii, militarizovat zemi a povinně v armádě musí sloužit i ženy. Vojenské výdaje vzrostly až na úroveň 22 % HDP (např. takové výdaje byly v Československu na začátku padesátých let minulého století), teprve v posledním období výrazně klesly na 10 %. Hrozbou v budoucnosti je především použití ZHN. Způsob obrany Izraele je pro vojenské odborníky rozhodně tématem hlubšího studia.

Z analýzy tzv. historických válek postkonfrontačního období odvozuje autor odlišnosti pokud jde o příčiny (náboženské, politické, ekonomické – opomíjí tu ve svém zobecnění příčiny etnické), rozsah, délku trvání, místo, intenzitu nasazení ozbrojených sil a výsledek konfliktu. Společné jim bylo, že se odvíjely v oslabených nebo dokonce zhroutených státech, kdy stát ztrácí nad zemí a jejím obyvatelstvem kontrolu, což vyúsťuje i ve velké migrační vlny.

Nejnebezpečnější, podle autora, je existence nestátních aktérů soudobých válek, jimiž jsou *warlords*, velitelé ozbrojených formací, kteří v bojích prosazují soukromé zájmy, často ve spolupráci se skupinami organizovaného zločinu, čímž dochází k privatizaci násilí. To vše komplikuje boj proti nim, protože se převážně pohybují mezi civilním obyvatelstvem.

Krutým zjištěním je, že zatímco v první světové válce bylo mezi mrtvými 10 % civilistů, ve druhé to již bylo 50 % a v současné době kolem 90 %. Podobně je tomu s nehumánní rekrutací dětí a žen do ozbrojených sil.

Války za účasti USA a jejich spojenci

Ve třetí kapitole se autor zabývá dvěma válkami v 90. letech minulého století, v nichž se přímo angažovali Američané a jejich spojenci. Byly to operace Pouštní bouře a operace Spojenecká síla.

Operace Pouštní bouře (Desert Storm) v roce 1991 se odehrála bezprostředně po pádu bipolarity a studené války. Byla prvním vyvrcholením rychle se zhoršujících americko-iráckých vztahů a jeho dominantní postavou byl diktátor Saddám Husajn, zprvu Američany podporovaný, postupně adept na svržení. Američané podporovali Husajna po svržení proamerického šáha Rézy Páhlavího iránským duchovním vůdcem Chomejním, jehož cílem bylo Husajna svrhnout. V této válce Irák použil v kritický okamžik jednu ze zbraní hromadného ničení – jedovaté plyny, při čemž zahynulo padesát tisíc iránských vojáků. To byl jeden z traumatizujících momentů i pro samotné Američany, protože tu bylo vážně narušeno mezinárodní právo. Irák to nezachránilo před těžkou porážkou, ale jak píše autor, neztratil tím západní spojence a jejich podporu včetně dodávek látek pro výrobu chemických a biologických zbraní od americké firmy Dow Chemical, která je dodávala ještě určitou dobu poté, kdy byly použity proti Kurdům v městě Halabže. Za to byl nyní popraven Husajnovův bratranec přezdívaný *Chemický Alí*.

Zlomovým okamžikem změny amerických postojů se stala irácká anexe Kuvajtu, a to z převážně z ekonomických důvodů a s jistým prvotním tichým souhlasem Spojených států pokud jde o sporné příhraniční území, ale ne o celý Kuvajt; tím totiž Irák zdvojnásobil své ropné bohatství, které tak tvořilo třetinu jeho světových zásob. Tento krok však především představoval ohrožení arabského světa, což zároveň znamenalo, že si arabské země postavil proti sobě. Ty se tak staly součástí vznikající se protisaddámovské koalice 33 zemí včetně Sovětského svazu pod vedením Američanů, která získala ve srovnání s druhou iráckou válkou podporu OSN. Irák se tak stal hlavní hrozbou.

Vojenská operace proti Iráku prokázala úroveň soudobého vojenství a vedení operace. Za pozornost stojí rozhodnutí minimalizovat při vedení války lidské ztráty útočících jednotek. To podmiňovalo i rozhodnutí nevést po vzdušné ofenzivě pozemní operaci.

Jediný autorem uváděný sporný bod se týká americké reakce na Husajnovu nabídku stáhnout po zdrcujícím leteckém úderu svá vojska z Kuvajtu. Prezident Bush požadoval údajně nespelnitelný odchod bez výzbroje. Ale těžko hledat příklad, že by se tak někdo za dané situace choval jinak, i když to znamenalo pokračování zhruba čtyřdenních pozemních bojů. Autor k tomu stanovisko nezaújal.

Daleko spornějším bodem jsou důvody, proč Irák nebyl okupován. Jako první důvod se uvádí možné použití zbraní hromadného ničení, protože byly z bezpečnostních důvodů ničeny jen jejich nosiče; pokud by se útočilo na skladiště toxických látek, znamenalo to

vážné ohrožení civilního obyvatelstva. Nezabránilo to však bezprostřednímu masakrování Kurdů a šíitů po uzavření příměří. Autor přiznává, že „dnes nevíme, jaké byly tehdejší motivy Bílého domu“ k takovému rozhodnutí, které Husajn zneužil. Při bezprostřední návštěvě jedné české delegace ve Washingtonu se její členové neformálně dozvěděli, že hlavní příčinou americké strategie bylo, že by se obsazení celého Iráku nesetkalo s pochopením a podporou arabských zemí. Jedním z dalších důvodů, připomenutých i autorem, byl potenciální rozpad Iráku, což by ohrozilo Turecko jako členský stát Aliance. A jižní šíitská část by mohla být připojena k Íránu, což by vedlo k jeho posílení. Za pozitivní důsledek operace bylo možno považovat posílení autority OSN, schopnost velkého množství křesťanských, pravoslavných, muslimských i dálněvýchodních zemí se dohodnout a dát tak diktátorům vážné varování.

Operace Spojenecká síla (Allied Force) se v roce 1999 za významné účasti Spojených států uskutečnila v Jugoslávii. Měla přispět k zakončení již osm let trvající občanské války vyvolané Chorvaty vůči kdysi vládnoucí srbské menšině. Místní Srbové na to odpověděli etnickými čistkami vůči osmdesáti tisícům Chorvatů na jejich území a boje se postupně se rozšířily i do Bosny a Hercegoviny s dvěma sty tisíci mrtvými a třemi milióny vyhnanců. Chorvaté na to odpověděli dvoj- až čtyřnásobně početně vyšším vyhnáním Srbů. Následovaly další etnické čistky spojené s vražděním a vyháněním. Boje skončily pařížskou dohodou, v roce 1995 dojednanou v Daytonu, po níž byly v Bosně a Hercegovině rozmístěny mezinárodní jednotky IFOR a později stabilizační mise SFOR. Evropská unie se nedokázala tvářet tvář situaci sjednotit, a to zvláště pro preferenci samostatnosti Chorvatska a Slovinska Německem a zčásti Itálií. Sjednocující se vývoj narušil kosovský konflikt. Mezi srbskými ozbrojenými silami a Kosovskou osvobozenou armádou (UCK) vznikla asymetrická válka, v níž kosovští Albánci spíše než gerilový způsob boje volili zprvu nepřilíš taktickou obranu vesnic obývaných jejich etnikem, při níž civilisté utrpěli obrovské ztráty. Po změně taktiky se UCK snažila konflikt internacionalizovat a hovořit o tzv. Velké Albánii.

Konflikt se tak skutečně stal mezinárodní událostí, ale zároveň to zvýšilo aktivitu Srbů spojenou po prvních ztrátách s represáliemi civilního obyvatelstva, na což UCK odpověděla obdobně. Cílem operace Spojenecká síla bylo zasáhnout proti hrozbě etnických čistek na území Kosova a stupňování humanitární katastrofy. Neuskutečnila se přímo pozemně na ohroženém území, ale leteckou operací s využitím informací UCK a bombardováním Srbska. Vedlo to mj. k další uprchlické vlně.

Vzhledem k tomu, že NATO dalo přednost před nečinností riziku uskutečnit operaci bez mandátu OSN, nemohlo očekávat příliš velkou podporu veřejného mínění, což se v bezpečnostních otázkách praktikuje ve stále větší míře (Afghánistán, Irák, dislokace americké protiraketové základny ve střední Evropě ad.). K tomu přispěl fakt, že zatímco útočící vojenské jednotky neměly žádné ztráty, na straně civilního obyvatelstva pro bombardování z velkých výšek a ničení civilních cílů byly nepřiměřené. Nebyly tak dodrženy ženevské konvence z 12. 8. 1949, zejména ustanovení článku 48 zavazující válčící strany rozlišovat mezi civilním obyvatelstvem a vojáky; porušen byl i článek 14 Protokolu z roku 1977 zakazující útoky proti objektům nezbytným pro přežití civilního obyvatelstva. V tomto případě šlo o elektrárny, mosty, rafinérie, rozhlas, televizi ad. To bylo i důvodem vážné kritiky Severoatlantické aliance, a zejména USA. Jako odvěta došlo ke zvýšení obětí z kosovských Albánců z 2500 na 10 000 a vyhnání 60 000 kosovských Albánců do 19 zemí Aliance. Diskutovat o tom, že ve skutečnosti nešlo o vojenský

konflikt, nedošlo k přímého vojenskému střetu a nebyl proto válkou je zbytečné, šlo jen o jinou formu ozbrojeného střetnutí.

Autor uvádí argumenty stoupenců a odpůrců operace. Stoupenci argumentovali především morálními a politickými faktory a nutností zabránit dalšímu utrpení kosovských Albánců. U odpůrců jich uvádí více: odklon Aliance od původního poslání bránit vlastní území, špatné vyhodnocení situace, utrpení bezbranného civilního obyvatelstva, rozdělování obětí na „dobré“ a „špatné“, bombardování z velkých výšek, infrastrukturní cíle atd., což limituje klady vojenského zásahu; sám však svůj názor nevyjadřuje.

Globální terorismus

Jan Eichler považuje, ve shodě s dosud převažujícím ale aktuálně klesajícím míněním, globální terorismus za nejvážnější bezpečnostní hrozbu současnosti. Nerozlišuje přitom, zda globální terorismus je hnutí nebo forma boje. Tuto kapitolu by pro její obsah bylo pravděpodobně vhodnější uveřejnit v úvodu monografie. Jako bezpečnostní hrozbu autor vnímá terorismus od 90. let minulého století a za mezník považuje **11. září 2001**, tzn. že mu jde spíše o akty než o formu.

Ve srovnání s gerilou útočící z neobydlených prostor převážně na vojenské cíle žijí teroristé ve společnosti a útočí za přísného utajení a s využitím momentu překvapení především na převážně cíle civilní se záměrem šokovat a šířit strach; rozdíl v hodnocení je axiologický, tedy z hlediska preferovaných hodnot, což autor prokazuje na analýze velkého množství aktuálních i historických, národních a mezinárodních násilných činů nejrůznějšího charakteru včetně odlišení od akcí organizovaného zločinu, a to až do éry globálního terorismu po 11. 9. 2001.

Odlišuje terorismus demonstrativní (braní rukojmí, únosy, předem ohlášené výbuchy), destruktivní (cílem jsou vytipovaní představitelé společenského života) a sebevražedný (vědomé zabíjení nevinných lidí se čtyřnásobně vyšším počtem zabitých než při klasických teroristických útocích; v Izraeli je tímto způsobem zabita polovina obětí).

Identifikuje státy podporující mezinárodní terorismus, zvláště islámskou Saúdskou Arábii a Pákistán. USA uvádějí ještě Kubu (autor s tím polemizuje), Írán, Libyi, Severní Koreu, Súdán a Sýrii (v poslední době zadržuje teroristy směřující do Iráku). Aktuálně by bylo možné připomenout v souvislosti s Kolumbií Venezuelu. OSN zastává stanovisko, že teroristické činy nemohou být ospravedlněny žádnými motivy politické, filozofické, ideologické, rasové, etnické, náboženské ani jakékoli jiné povahy.

Autor z definic odvozuje společné: **Terorismus znamená politicky motivované, slepé, nerozlišené a bezohledné zabíjení nevinného civilního obyvatelstva.** Proti této definici je možné namítnout, že zužuje jeho motivy, což v závěru sice publikace napravuje, ale díky je tu výrazněji na formu boje než na hnutí a akty.

Za hlavního aktéra globálního terorismu autor, ve shodě s převažujícím míněním, považuje teroristickou síť al-Ká'ida v 60 zemích s velkou rozhodovací volností, s orientací proti Spojeným státům a s cílem vytvořit světový panislámský chalífát. S ní podle citovaného Françoise Heisbourga přichází **hyperterorismus** nebo Lawrence Freedmana **superterorismus**, a to nejen pro vysoký počet obětí, ale především nedozírné globální důsledky. Klíčovou roli tu sehrává izraelsko-palestinský konflikt jako v reálném čase neřešitelný problém pro americko-izraelské strategické spojení, které islámský svět znepokojuje. Vážným problémem

je chudoba, která se stává do značné míry zázemím násilí, ačkoli srovnává-li autor asijský a africký kontinent a jeho vazby na terorismus, jsou výrazně rozdílné, a hledáme-li příčiny, hraje tu nejspíš roli spojení s extrémním islamismem. V této souvislosti hraje roli jistá *sakralizace* sebeobětovavších se aktérů terorismu jako nejoddanějších stoupenců víry, za níž se jim má dostat odměny v posmrtném životě, stanou se oslavovanými mučedníky.

Ačkoli se autor nezabývá osobností teroristů, zdrojem jejich tíhnutí k násilí nejsou ani tak charakterové zvláštnosti, jako spíš odhodlání vyhovět požadavkům ideologie, v daném případě náboženské víry. Autor připomíná, že na rozdíl od amerického prezidenta Bushe francouzský prezident Chirac zdůrazňoval, že zbraněmi proti terorismu by měly také být mezinárodní solidarita a podpora ekonomického rozvoje v chudých zemích světa, zlepšování jejich zdravotní péče a vzdělávacích systémů, dodržování mezinárodního práva a dialogu.

Charakteristika příčin terorismu ve Spojených státech je podle politických proudů a jednotlivých autorů následující:

- ❑ Neokonzervativci: Nenávidí nás, jací jsme, co symbolizujeme.
- ❑ Fukuyama: Nenávidí nás proto, co děláme.
- ❑ Huntington: Je to střet civilizací, důsledek nedodržení zásad.
- ❑ Ikenberry: Jde o střet excesivního idealismu a excesivního realismu.
- ❑ Hoffmann: Je to střet globalizací. (Což by ovšem vyžadovalo podrobnější výklad.)

Samostatnou pozornost autor věnuje tzv. **nekonvenčnímu terorismu**, tj. použití zbraní hromadného ničení. Tuto možnost považuje za zavádějící a analyzuje reálné předpoklady použití. Za nejspornější se mu jeví nasazení jaderných zbraní. Použití ZHN považuje za možné jen v případě zoufalého činu toho, „kdo se cítí být zahrán do kouta a zasazuje poslední, předsmrtný úder“. Případá to v úvahu nejspíš u relativně snadněji získatelných biologických zbraní.

Za velmi vážné téma je nutné považovat varianty současného boje proti aktérům terorismu. Pro autora zpočátku trochu mlhavě „prvním přístupem je válka proti terorismu, druhým je boj nebo kampaň proti této naléhavé hrozbě. Oba tyto přístupy se mohou dobře doplňovat, ale zároveň jsou mezi nimi výrazné rozdíly“. První je charakteristický pro Bushovu administrativu, tedy **preemptivní strategii**. Její slabinou je, že se s ní zatím nedosahuje vytyčených cílů, a to ani pokud jde o zničení sítě al-Ka'ida, organizace aktérů terorismu, a vůbec už ne pokud jde o nastolení demokracie po vyhnání diktátorů. Dosahuje se jí výrazné vojenské vítězství nad státy, které fakticky nebo údajně podporují terorismus, ale selhává v poválečném uspořádání.

Podle autora se potvrzuje varování Samuela Huntingtona, že „intervence Západu do záležitostí jiné civilizace je v multicivilizačním světě pravděpodobně tím nejnebezpečnějším zdrojem nestability a potenciálního globálního konfliktu“. Přinejmenším zvyšuje počty odpůrců, a tím i nebezpečí permanentní asymetrické války, kterou spojenci nejsou schopni efektivně vést. Již samotné uvažování o kategorii války generuje preferenci vojenského přístupu. Jistě by bylo v tomto smyslu ideální rozdělení rolí, v níž by Američané řešili konflikty vojensky a Evropané s dalšími zeměmi měli hlavní úlohu při vytváření mírových podmínek, ale to by s tím museli nelogicky Evropané souhlasit. Proto se to ukazuje i z mnoha jiných důvodů iluzí.

Stejně tak se nedaří výrazněji řešit primární sociální, ekonomické, politické, náboženské, etnické, kulturní, environmentální aj. příčiny sekundárních bezpečnostních hrozeb a z nich vyplývajících rizik. Autor tu problematiku prezentuje ve vztahu k jím pojatému terorismu,

ne k příčinám bezpečnostních hrozeb obecněji. V této oblasti se nejméně angažují Spojené státy, nejlépe Organizace spojených národů a Evropa, resp. Evropská unie. Ačkolí **evropská bezpečnostní strategie** se soustřeďuje výhradně na preventivní politické a ekonomické působení a na řešení regionálních konfliktů, především izraelsko-palestinského, jako předpokladu řešení blízkovýchodních problémů, vyúsťuje do dlouhodobého cíle rozšiřování bezpečnosti kolem Evropy, a to zvláště na východ a jih.

Ani americká, a ani evropská strategie nepřicházejí s tím, že reakce na 11. září mohla být jiná, sofistikovanější. Zvláště aby se více vyhnula ztrátám na životech a abnormálním nákladům a byla záležitostí profesionálů se speciálním určením, kteří by byli schopni po přesných zpravodajských informacích zasáhnout proti nesnadno identifikovatelnému a konspirativně jednajícimu nepříteli, zvláště vedoucím představitelům s rozhodovací pravomocí.

Ze sociologického hlediska je rozhodující, že se opírají nejen o klíčové kádry, ale zvláště o nenahraditelné aktivní (poskytující informace, doručující zbraně, poskytující byty a útočiště) a pasivní (šířící myšlenky hnutí, získávající podporu veřejnosti, poskytující peníze, tipující nové aktivní členy a v případě potřeby je nahrazující) podporovatele v hierarchizované a zároveň rozptýlené organizaci, kteří fungují i mezi evropskou muslimskou komunitou. Na dvou nejnižších vrstvách je také závislá existence a budoucnost globálního terorismu.

Při preemtivní strategii hrozí, že globální terorismus vyčerpá západní civilizaci jak pokud jde o lidské zdroje, tak finanční a hmotné prostředky, aniž by se dosáhlo zamýšlených cílů – porážky teroristů, posílení demokracie a prosperity.

Války vedené USA a jejich spojenci po nástupu globálního terorismu

Zatímco k jistému překvapení Jan Eichler válku v Afghánistánu 2001 jako bezprostřední reakci na 11. září 2001 považuje od samého počátku z mezinárodněprávního a vojenského hlediska za bezproblémovou, operace v Iráku 2003 je pro něho naopak nejkontroverznější válkou postkonfrontačního období. Volí tedy krajní hodnocení. V Afghánistánu zavedl Tálibán výrazně represivní a fanatický islamistický režim. Zároveň se stal základnou pro operace al-Ká'ídy. Není možné se vyhnout vysvětlení, proč autor překvapivě považuje válku v Afghánistánu za bezproblémovou. Opravuje se sám, když jednu z podkapitol nazývá Úspěchy, ale otazníky nad budoucností. Ty otazníky existovaly totiž již před samotným rozhodnutím.

Kdyby si Američané i vojenští a bezpečnostní experti Severoatlantické aliance opravdu seriózně zanalyzovali příčiny neúspěchu Angličanů a Sovětů, nemohli se pustit do nového třetího dobrodružství a museli uvažovat o řešení efektivnějším. Svádět poté neúspěch na *warlords*, kteří si rozdělili území mimo hlavní město Kábul, není už ničím jiným než výmluvou, protože tak to muselo dopadnout, pokud by spojenci nedisponovali mnohočetným pozemním vojskem, aby měli posádku pomalu v každé vesnici. *Warlords* si pravděpodobně udrží moc i přes úspěchy tzv. provinčních rekonstrukčních týmů, možná právě díky jim.

Operace Irácká svoboda 2003 také od samého počátku, přes všechna neokonzervativní ujišťování, hrozila specifickou formou vietnamizace, z níž není jiné východisko než neslavný odchod. Jako bezpečnostní hrozba byl identifikován Saddám Husajn, stejně tak jako se nyní stal podobným symbolem iránský prezident Mahmúd Achmanidežád. Jako mnohokrát v americké historii chyběla anticipace důsledků. Korea, Vietnam, Panama, Haiti, Bosna, Kosovo, Afghánistán a Irák jsou příklady amerického vítězství, které se postupně proměnilo nebo proměňuje v prohru.

Američané vedli 250 válek (200 od roku 1900). Neoddiskutovatelný úspěch znamenala zčásti jen první, a zejména druhá světová válka, zvláště podíl na porážce Německa a Japonska a jejich demokratizaci, zčásti Grenada a Panama. Zbylé operace byly neúspěšné, neskončily nastolením demokracie. Největší úspěch měli Američané, když bojovali spolu se spojenci – s Británií, Francií a se Sovětským svazem.

Keneth J. Hagan a Ian J. Bickerton v knize *Unintended Consequences* (Nezamýšlené důsledky) napsali:

„Náš výzkum ukazuje, že téměř ve všech případech byly výsledky válek vedených Spojenými státy velice vzdálené původním cílům, vytyčeným před jejich vypuknutím ... Ukazuje se, že američtí prezidenti, pokud jejich prohlášení skutečně odrážela stav jejich myslí, velice často zahajovali konflikt s malou znalostí toho, jaké důsledky může přinést.“

Operace proti Iráku byla sice nejdokonalejší americkou bitvou, ale přesto nevedla k předpokládanému úspěchu a těžko povede. Přeměnila se podle autora z krátké disymetrické války ve vleklý asymetrický konflikt. Krátce po spojeneckém, a zvláště americkém vítězství se spojenci znovu setkali s ozbrojeným odporem. Oběťmi jsou především civilisté. Jediným úspěchem operace je nejspíš odstranění diktátora.

Shodné a rozdílné rysy válek na počátku 21. století

V závěru autor shrnuje své poznatky a vyvozuje z nich závěry. Nejvýznamnější je zjištění, že zatímco se obvykle zvolenou strategií jedny bezpečnostní problémy vyřeší, následně další vzniknou. Nejčastěji je tomu proto, že vojenské operace jsou připravovány perfektně, ale pokud jde o mírovou konsolidaci, postupuje se obvykle improvizovaně.

V bojových operacích se politici a následně velitelé obávají ztrát svých vojáků, zvláště pilotů v drahých letadlech, pokud však jde o civilní obyvatelstvo, péče již tak perfektní není. Proto přední americký vojenský odborník Edward Lutwak hovoří o tzv. postheroických armádách a postheroickém období. A Julian Lindley-French dochází k závěru, že strach z rizika je rakovinou západního vojenství. Proto se do pozemních bojů přednostně zasahují místní se spojenci spolupracující jednotky, tzv. **proxies** (např. v případě kosovských Albánců nebo Severní aliance v Afghánistánu).

Civilisté přicházejí o život nebo jsou zraněni nejen při teroristických útocích a v průběhu vojenských střetnutí, ale mnoho obětí způsobovalo při americkém bombardování použití tzv. cluster bombs, které obsahují uvnitř následně nad zemí vybuchující submunice. Proto po jejich použití v Jugoslávii a v Afghánistánu vyzval Mezinárodní červený kříž k zákazu jejich používání.

Je zřejmé, že vyvolané války zároveň provokují k odporu, a nenaleznou-li odpůrci účinnější metody, velmi často se uchylují k využití teroristických metod. Cílem je donutit vlády spojeneckých států stáhnout se z bojových operací. Příkladem je Madrid a Londýn. Zatímco španělský premiér Zapatero španělské vojáky stáhl, britský premiér Blair nikoli.

Je to varování k obezřetnosti při vysílání vojsk do zahraničních misí. Lze se ztotožnit s autorem v jeho názoru, že vojska je nutné z těchto oblastí stáhnout. Vhodnějším řešením je rozmístit do konfliktních území vojska OSN a poskytovat zde humanitární pomoc. Nutné je i řešit pobyt muslimských menšin v západních zemích, protože třetina muslimů žije v diaspoře. Autor požaduje pozitivní ovlivňování muslimů, ale v podstatě se nezabývá úlohou médií v tomto procesu.

Pro vojáky je tato závěrečná kapitola užitečná zvláště pro popis a podrobnou analýzu průběhu vojenských operací, identifikaci předpokladů jejich úspěšnosti počínaje zpravodajskými informacemi a vytvořením základních podmínek pro mírové uspořádání, dále pro poučení pro bojovou přípravu ozbrojených sil spojené s prezentací konkrétních změn v Austrálii, Velké Británii, a zejména v USA.

Závěr

Autorovu monografii lze hodnotit jako kvalitní. Podává obraz o zvoleném aktuálním tématu. Je psána kultivovaným stylem a čtivým jazykem. Je jí proto možné čtenářům doporučit.

Pokud bychom ji chtěli něco podstatnějšího vytknout, tak především zdroje, tj. že vychází především z anglosaské a francouzské odborné literatury, nevšímá si textů východních, zvláště ruských (např. V. Inozemcev, J. Satanovskij ad.), což vede k jisté jednostrannosti pohledu. A to i přesto, že se Jan Eichler ze západních autorů nevyhýbá těm s nejkritičtějšími pohledy, naopak, dává jim spíše přednost.

Jistým problémem je, že se nezabývá úlohou médií, které mají v problematice terorismu velmi důležitou úlohu, často vyložené negativní. Autor také např. nepracuje s pojmem státního terorismu a partyzánského hnutí. Nevěnuje se ani úloze Číňanů v Africe a v Latinské Americe, což má vliv na bezpečnostní situaci ve světě. K některým otázkám se autor explicitně nevyjadřuje, spíše cituje autory, kteří jsou jeho názorům blízcí. Málo jasný je např. autorův postoj k osamostatnění Kosova. Výrazněji se nevěnuje ani tak vážnému problému, jako je vývoz zbraní a technologií. (Viz např. případ bývalého pilota a ruského obchodníka se zbraněmi, zatčeného v Thajsku, prodávajícího dostatečně nezajištěné levné ruské zbraně přes embargo OSN, a pronásledovaného Interpolem, do celého světa, včetně do rukou teroristů v Angole, Kongu, Libérii, Sierra Leone i afghánskému Tálibánu a al-Ká'idě.)

Je zřejmé, že v tržním principu jsou zabudovány mechanismy spojené s vývozem zbraní a relevantních technologií, které jsou silnější než hodnota svobody, demokracie a dokonce pud sebezáchovy. Největší slabinou Eichlerovy práce je prognostická dimenze, chybějí tu vývojové tendence, tzn. jak se na základě jeho analýzy bude měnit bezpečnostní situace ve světě a jaký to bude mít vliv na Evropu a specificky na naši republiku. Ale to je spíš pro něho námět na další monografii, resp. monografie, které nám chybějí, a z nichž by bylo možné vycházet při koncipování novelizací bezpečnostní strategie.

V současné době se pozornost světa soustřeďuje zejména na Írán. Přestože podle amerických tajných služeb jeho vojenský jaderný program skončil v roce 2003, tato země stále patří mezi nejvíce podezříváné; např. podle izraelských zdrojů byl íránský vojenský jaderný program jen dovedně ukryt a pokračuje dál. Je prakticky jisté, že USA a Izrael by Íránu ve výrobě jaderné bomby zabránily, a to i silou. Dalšími hráči jsou bohaté arabské státy (např. Saúdská Arábie), které by si mohly jadernou zbraň prostě koupit. Uvádí se, že libyjský diktátor Kaddáfí nabízel Číně a Indii za atomovou hlavici 15 miliard dolarů!

Lukáš Vising

**Šíření jaderných zbraní na počátku 21. století
natoaktual.cz, 10. 3. 2008**